

CONSIDERAȚII PRIVIND EXPRESIVITATEA ANTROPONIMELOR LITERARE DE ORIGINE BIBLICĂ*

SĂNDICA BIZIM

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

sandica_bizim@yahoo.com

Résumé: La prémisses de cette étude est que les noms propres littéraires, en tant que signes textuels, ne sont pas arbitraires. Au contraire, ils connaissent une motivation subtile, ayant une fonction mimétique, lorsque l'écrivain veut obtenir une image conforme à la réalité extralinguistique, ou bien symbolique, quand ils deviennent de véritables métaphores qui enrichissent le texte par des valeurs expressives. Ces valeurs deviennent encore plus évidentes lorsque l'origine des noms est le texte sacré de la Bible. Dans la plupart de ces cas, les actants fictionnels doivent suivre un modèle, devenu canonique pour le récepteur, ou bien s'éloigner de leur prototype, en manière ironique. En appliquant la méthode de l'analyse stylistique, nous avons utilisé des exemples extraits des romans roumains, que nous considérons rélevants tant du point de vue esthétique qu'onomastique.

Mots-clés: nom propre, Bible, expressivité, motivation.

1. Preliminarii

În mod incontestabil, ceea ce determină Biblia să exercite o inefabilă fascinație asupra omului modern este tocmai calitatea sa de veritabil arhitect; cumulând în egală măsură informația de tip istoric și învățătura spirituală de tip filosofic, Biblia conține în același timp și cele mai frumoase pagini de literatură ale umanității, povești tumultuoase de viață, animate de eroi ce s-au impus ca prototipuri în istoria culturii universale. În acest fel, textul sacru s-a transformat într-un etalon inclusiv pentru scriitorii moderni, un text-matrice care radiază în chip spectaculos în scrierile laice, pe care le încarcă de profunde semnificații. Deliberat sau în mod subliminal, creatorul de universuri ficționale va căuta să illustreze imaginea lumii în exemplaritatea ei, atât prin povești, pe de o parte, cât și prin personaje și prin numele acestora, pe de altă parte; spațiul literar, din punctul de vedere al onomasticii, exclude convenționalul și arbitraritatea, iar una dintre cele mai însemnate surse ale antroponimiei literare o constituie tocmai textul biblic. Admitem, în acest chip, că personajele biblice sunt realizări prototipice și că, împrumutând numele lor ființelor

* *Considérations sur l'expressivité des anthroponymes littéraires d'origine biblique.*

ficționale create de scriitori, le determină pe acestea din urmă să imite un model canonic în mentalul receptorului sau să se îndepărteze ostentativ de acesta.

Antroponimele literare de origine biblică sunt astfel investite cu valori stilistice diverse, utilizarea lor variind de la ocurența strict neutră (dar cu funcție mimetică¹), la valențele metaforice, simbolice sau antifrastice, întrucât, spre deosebire de lumea reală, antroponimul – pătruns în perimetrul limbajului artistic – nu doar fixează o identitate, ci este chemat (prin multiplele relații în care intră) și să sugereze, să devină „un semn descriptiv [...] și semnificativ” (Irimia 1999, p. 205).

Ne propunem în cele ce urmează ca, excerptând exemple din romane de referință în istoria literaturii române, să ilustrăm (apelând la metoda analizei stilistice) faptul că antroponimele de origine biblică – teonime, teoforice, hagianime sau nume necalendaristice – își circumscriu expresivitatea și forța de evocare funcției poetice a discursului artistic, completând semantica textului la nivel global.

2. Teonimele²

Teonimele sunt folosite adesea în textul literar, fie ca unități lexicale independente, fie în cadrul sintagmelor cu rol de invocație retorică. Structuri de tipul *Doamne!, tulai, Doamne!, Doamne ferește!, Dumnezeu!* traduc stilistic tensiuni lăuntrice profunde ori credința de nestrămutat a omului simplu în atotputernicia divinității. De remarcat este, totuși, faptul că (exceptând cazul basmelor românești, în care Dumnezeu și sfinții devin personaje în mod recurent, iar prezența lor ține de toposul aceluși specific *illo tempore*) se întâmplă rar ca divinitatea să pătrundă în perimetrul ficțiunii. Asumarea unui posibil tabu religios și lingvistic îl determină pe scriitorul modern să nu-și ia libertatea de a-l transforma pe Dumnezeu în erou literar. Excepțiile sunt extrem de puține și se găsesc fie pe tărâmul romanului alegoric și fantastic, fie pe ale celui postmodern. La Arghezi, de pildă, în *Cimitirul Buna-Vestire* (1936), aglomerarea într-un anumit punct al discursului a teonimelor simple sau metaforice (de tipul *Iisus, Mielul lui Dumnezeu, Făcătorul-a-toate, Semănătorul, Domnul, Mântuitorul, Tatăl, Fiul*), în proximitatea unor structuri lexicale cu referent sacru (*surugiul cerului, marele surugiul al lumii dumnezeiești*), nuanțează viziunea escatologică a scriitorului asupra lumii create și intensifică ideea că numai întoarcerea către primordial și către dumnezeire mai poate aduce salvarea. Ieșirea morților înviați din morminte, nepuțința celor vii de a mai muri, substituirea judecății de apoi cu judecarea lumească a celor înviați (pentru port ilicit de nume!) sunt tot atâtea semne că scriitorul transfigurează intradiscursiv secvența apocalipsei biblice.

¹ Ne referim la nume proprii precum *Ion, Ilie, Ghiță, Maria*, în scrieri cu tematică rurală, și a căror motivare intradiscursivă ține de firescul lor, de simpla lor conformitate cu toposul acțiunii.

² Vom folosi conceptul de *teonim* cu sensul său particular de ‘nume al lui Dumnezeu’ și nu cu cel general ‘deitate’ (cf. Gînsac 2013, p. 60).

Rol de antifrază capătă teonimul la Eliade, în romanul *Domnișoara Christina* (1936); preferința manifestată de scriitor pentru forma etimologică a antroponimului cu care-și individualizează personajul eponim trimite direct la adjectivul latinesc derivat din numele lui Iisus Hristos (*Christianus, Christiana*). Ceea ce este, însă, evident e că personajului lui Eliade nu îi lipsește doar latura chistică, ci, mai mult, acesta devine o întrupare a femeii demonice, o antichristă ce încearcă, prin refuzul de a trece după moarte în lumea de dincolo, să se împlinească erotic și să cunoască fericirea ce în timpul vieții i s-a refuzat.

O lume din care Dumnezeu s-a retras regăsim ceva mai târziu în romanul lui Petru Cimpoșu, *Simion liftnicul* (2001). Intruziunea teonimului și a personajului biblic Iisus în povestea cu iz de fapt divers pe care scriitorul o plămăduiește (transformarea liftului din scara blocului în loc de rugăciune de către bătrânul Simion) nu poate fi decât subsumată funcției ludice a discursului. În degingolada tranziției postdecembriste în care oricine se pricepe la orice și mai cu seamă la politică, Iisus Hristos devine ostentativ om politic – candidat la președinția României –, iar scriitorul răstoarnă și prozaizează înțelesul metaforei biblice de Salvator, conchizând prin exploatarea resurselor expresive ale paradoxului stilistic faptul că nici măcar sacralul nu scapă maculării politicului și că salvarea i se refuză acestei lumi mărunte cu aspect burlesc, captivă într-o materialitate sordidă:

[...] de fapt Iisus nici nu există! Sau, dacă există, nu e Dumnezeu. Sau dacă e Dumnezeu, nu a coborât din ceruri. [...] Opinia mea este așa: Dumnezeu să stea acolo în ceruri și să-și vadă de treburile Sale, iar pe noi să ne lase să ne ocupăm de ale noastre. Nu putem admite intervenția în treburile interne ale României din partea nici unei forțe străine, de oriunde ar veni ea! De ce Iisus a dorit neapărat să devină Președintele României, și nu al Statelor Unite, bunăoară? Nu vi se pare curios? Păi să vă spun eu de ce: fiindcă a crezut că noi suntem proștii! Aici e vorba de o conjurație internațională care urmărește federalizarea României! Deci să meargă Domnul Iisus în altă țară, în orice țară vrea Dumnealui, și, dacă va fi ales acolo, îl vom alege și noi. (CIMP., p. 268)

3. Teoforicele³

Mai frecvente decât teonimele, teoforicele sunt utilizate similar acestora. Ele se folosesc cel mai adesea cu valoare antifrastică și, mult mai rar, au rolul de a înnobila referentul. Un teoforic suficient de sonor și cu semnificație nobilă întâlnim în Vechiul Testament: „Pentru aceasta Domnul meu va da un semn: Iată Fecioara va lua în pînțe și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel” (Is. 7:14)⁴, nume sacru, glosat în Evanghelia după Matei: „Emanuel, care se tâlcuiește Cu noi este Dumnezeu” (Mat. 1:23). Pătruns în spațiul ficțiunii, numele apare mai întâi în romanul *Manoil* (1855) al lui Bolintineanu, unde vine să individualizeze în mod

³ „Teoforic – nume de persoană de caracter religios creat pe baza unui teonim sau, dacă este frazeologic, care aparține unui asemenea nume” (DO, p. 411).

⁴ Toate citările din textul biblic se vor face după B 1968.

ironic un ins decăzut moral și lipsit de dumnezeire, apoi în romanul lui Max Blecher, *Inimi cicatrizate* (1937), unde personajul ce poartă acest nume – măcinat de boală și de dureri – se dovedește el însuși a fi abandonat de Dumnezeu în infernala lume a sanatoriului, copleșit de mirosuri pestilențiale și de omniprezența morții. Din gama personajelor blecheriene cu o identitate aparentă, stabilită prin intermediul teoforicului, mai poate fi amintit Samuel. Numele său, prezent în Vechiul Testament, denumește pe cel din urmă judecător al lui Israel și este un „teoforic ușor de recunoscut după componenta ebraică – *El*, de la *Elobim* ‘Dumnezeu’. [...] *Sam-U-El* ‘cerut de la Dumnezeu’” (cf. DOC s.v.). Însă prezența acestui nume în romanul *Întâmplări în irealitatea imediată* (1936) este din nou ironică; personajul are doar aparent o poveste proprie și o identitate fixată prin nume, populând alături de ceilalți eroi la fel de impropriu lumea cărții, în măsura în care adevăratul protagonist al operei îl constituie, de fapt, boala.

O semnificație asemănătoare – ‘Domnul este judecătorul’ dar și ‘dar al lui Dumnezeu’ (cf. DOC, s.v.) – are numele *Daniel*. Cu forma trunchiată, *Dan*, apare în Vechiul Testament, unde îl desemnează pe fiul Bihlei și al lui Iacov. Secvența din Cartea Facerii care consemnează sacrificiul asumat de Rahila, cerând soțului să aibă un copil cu roaba sa, este grăitoare în acest sens:

Atunci Rahila a zis către Iacov: „Jată roaba mea Bihla; intră la ea și ea va naște pe genunchii mei și voi avea și eu copii printr-însa”. Și i-a dat pe Bihla, roaba sa, de femeie și a intrat Iacov la ea; iar Bihla, roaba Rahilei a zămislit și a născut lui Iacov un fiu. Atunci Rahila a zis „Dumnezeu mi-a făcut dreptate, a auzit glasul meu și mi-a dat fiu”. De aceea i-a pus numele Dan. (Fac. 30:5-6)

În perimetrul romanului românesc, numele devine sonor prin intermediul personajului lui Vlahuță. Fără a fi spectaculos sub aspect estetic și onomastic, romanul *Dan* (1893) pune în discuție, pentru prima dată în literatura română, tribulațiile de care intelectualul se arată capabil. Deși scriitorul nu oferă prea multe indicii intradiscursive cu privire la semnificațiile numelor atribuite personajelor sale și care să le justifice motivarea, numele *Dan* nu pare a fi atribuit strict convențional. Iar dacă faptul că personajul devine judecător de pace într-un anumit moment al zbuciumatei sale existențe (ceea ce ar presupune conformitatea cu semnificația biblică a numelui) poate fi considerat o simplă coincidență, expresivitatea antroponimului trebuie înțeleasă a ține cel puțin de capacitatea acestuia de a ilustra unicitatea eroului, prin contrastul cu celelalte nume din roman: fiind românesc⁵ și necorupt prin derivare, prin asocierea cu patronimul (*Vasile Dan*) acesta evocă simplitate și noblete, dăruire, calități care nu lipsesc personajului, ci îl înalță, într-un anume fel îl îndumnezeiesc.

Un teoforic literar utilizat cu rolul de a înnobila referentul – *Eleazar* – întâlnim și în romanul *Huliganii* (1935) al lui Eliade. În Vechiul Testament (1Paral. 6:3) *Eleazar*

⁵ În onomastica românească, numele *Dan* are o lungă tradiție, primele atestări documentare ale acestuia datând de la începutul secolului al XIV-lea (cf. DO, s.v.).

este numele purtat de cel de-al treilea fiu al lui Aaron. Responsabilitatea lui Eleazar crește odată cu moartea tatălui, prin faptul de a fi uns mare preot de către Moise, la porunca lui Dumnezeu. În chip metaforic, cu un rol similar își va investi personajul și Eliade. Eleazar, alături de David (purtător și acesta al unui nume biblic), asemenea unui lider spiritual al generației sale, propovăduiește teza necesității rupturii de tradiție și a nonconformismului, în fapt, a huliganismului, ca formă a libertății spirituale. În mod cert, preferința evidentă a scriitorului pentru numele religioase de origine biblică (alături de *Eleazar* amintim: *David, Petru, Pavel, Matei, Maria*) nu este străină de preocuparea lui Eliade pentru istoria religiilor și pentru mitologie.

3. Hagionimele

Ca nume biblice pătrunse în sinaxar și deci calendaristice, hagionimele au fost purtate în istoria creștinismului de numeroși credincioși, deveniți sfinți. Dintre numele proprii literare de origine biblică, acestea sunt, de departe, cele mai frecvente. Dacă în lumea reală această frecvență se explică prin credința că sfântul al cărui nume îi este atribuit copilului prin taina botezului va exercita asupra acestuia o influență fastă, în spațiul textului literar hagionimele biblice tind să conoteze pozitiv profilul psihologic al personajului, în sensul înnobilării, și, mai rar, capătă valențele anti-frazei. În fapt, unul și același nume, prezent în opere diferite, poate avea semnificații antagonice de la un text la altul, în funcție de structura spirituală a personajului, de traiectoria acestuia în carte, de relațiile acestuia prin raportare la mediul în care evoluează. Unele, grație vechimii lor, intră chiar sub incidența anumitor mode onomastice, cunoscând utilizări recurente, față de altele cu prezențe sporadice sau chiar unice. Un nume biblic „la modă” în literatura română este, de pildă, *Maria*:

Maria este poate numele cel mai frecvent din proza românească. Îl întâlnim la Bolintineanu, unde Mărioara e personaj negativ, la Filimon, Maria, fata banului C., la Hasdeu, Mamuca fiind și ea o Marie, la Eminescu, Maria din *Sărmanul Dionis*, la Sadoveanu, Maria, fata peșită de Kesarion Breb, la Rebreanu, Maria, a cincea reîncarnare feminină din *Adam și Eva*, la Sebastian, a cincea femeie din povestea lui Ștefan Valeriu, la Camil Petrescu, numele de împrumut al doamnei T. Cel mai des apare în lumea lui Sadoveanu, cel mai rar în cea a lui Caragiale. (Pârvulescu 1999, p. 156)

Fără îndoială, indiferent de semnificația ce i se atribuie în literatura de specialitate (< ebr. *Miryam* ‘doamnă, stăpână’ sau < *mar* ‘picătură’ + *-yam* ‘mare’, ‘picătură de mare’, cf. DOC, s.v.), numele *Maria* este dintru început purtător al unor conotații nobile prin simplul fapt de a fi aparținut Sfintei Fecioare. Semnificația pe care și-o asumă, astfel, încă din paginile Sfințelor Scripturi este echivalentă cu ideea de puritate virginală și de întruchipare a virtuții. Alături de Maica Domnului, numele este purtat, în Noul Testament, de alte cinci femei, datorite cu virtuți, printre care recurente sunt credința în Dumnezeu, smerenia și curățenia sufletească. Este vorba despre Maria din Betania (sora Martei și a lui Lazăr, cea care îi unge picioarele lui Iisus cu untdelemn și i le șterge cu părul său), Maria, soția lui Cleopa (prezentă în

scena crucificării), Maria Magdalena (cea dintâi căreia i se arată Iisus înviat), Maria (mama evanghelistului Marcu) și o altă Maria, creștină din Roma (cf. DO, *s.v.*). Aceste sfinte femei, dintre care Maria, Maica Domnului se detașează net, vor deveni prototipuri pentru ființele ficționale. Conștient de semnificația pe care numele și-a fixat-o în istorie, scriitorului nu îi rămâne decât să își creeze personajul în conformitate cu această semnificație sau, mult mai rar, în contrast cu aceasta.

Exemplificările aduse de Ioana Pârvulescu sunt, în acest sens, mai mult decât relevante; de adăugat însă este faptul că numele capătă intradiscursiv relevanță pe de o parte în funcție de statutul personajului după rolul său în cadrul acțiunii, iar pe de altă parte în funcție de forma cu care el este folosit – primară (situație în care conotațiile negative sunt rare; vezi cazul Mariei Moromete, poreclită *Guica*, o femeie rea și guralivă), sau, dimpotrivă, coruptă prin derivare – *Mărioara* (la Bolintineanu este o femeie imorală, asociată de narator Mariei Egipteanca, cea de dinaintea actului pocăinței), *Marghioița* (la Filimon este apelativul primit de Maria și care, rostit de Andronache Tuzluc, tinde să maculeze), *Marcella* (la Eliade, în *Huliganii*, este pseudonim al unei femei de o sensibilitate îndoielnică) – sau prin echivalări cu corespondente din alte limbi (*Marie* în romanul *Dridri* al lui Alecsandri este numele unei actrițe întreținute).

Ocurențele cele mai convingătoare în sensul expresivității onomastice sunt însă cele simbolice. Maria este un nume ce simbolizează virtutea, puritatea, candoarea, neprihănirea, atât la Filimon, unde viziunea maniheistă a sciitorului se repercutează asupra dispunerii în cupluri antitetice a personajelor, iar Maria contrastează cu Chera Duda în mod frapant, cât și la Eminescu, în *Geniu pustiu*, unde Mariei, fiică de preot ucisă tocmai pentru a nu fi prihănită, i se atribuie, în conformitate cu estetica romantismului, statut de înger. Un profil spiritual similar va avea personajul Maria din romanul *Creanga de aur* și nici Maria Bologa din *Pădurea spânzuraților* nu este cu mult diferită. De reținut, în acest din urmă caz, că soțul Mariei este Iosif (luate împreună, ambele nume biblice amintesc de părinții pământești ai lui Iisus), în timp ce fiul acestora este numit metaforic Apostol.

Revenind la onomastica romanului lui Eminescu, vom constata că *Maria* nu este singurul nume biblic utilizat de scriitor. Interesant este deopotrivă felul în care se exploatează intradiscursiv semnificația numelor *Toma* și *Ioan*, autorul investindu-le cu valori metaforice. Dubla semnificație a numelui *Toma*, identificabilă în Noul Testament și dezvoltată în Ioan 20:24-25, pare să fi fost bine cunoscută lui Eminescu, din moment ce se regăsește și în cartea sa. La baza numelui se află un substantiv aramaic, *toma*, în ebr. *toam* 'geamăn' (cf. DOC, *s.v.*), la care Sfânta Scriptură trimite în mod explicit: „Iar Toma, unul din cei doisprezece, zis Geamănul, nu era cu ei când a venit Iisus” (Ioan 20:24); dar Sfântul Apostol Toma a rămas în conștiința lumii creștine prin faptul de a se fi îndoit de învierea lui Iisus, fapt pentru care și-a asumat supranumele *Toma Necredinciosul*. Toma Nour este construit în mod cert după prototipul biblic: pe de o parte, el își manifestă în chip constant preocuparea de a-și găsi în ceilalți dublul (masculin – Ioan, feminin – Poesis), iar pe de altă parte, scepticismul său – coordonată inerentă geniului

romantic –, ca și îndoiala în capacitatea de a mai putea iubi sunt constante ale personalității sale. Cât privește personajul Ioan, „pribun” al revoluționarilor pașoptiști din Transilvania, acesta amintește frapant, atât prin nume, cât și prin felul în care își asumă martiriul în numele neamului său, de Sfântul Ioan Botezătorul (vezi scena decapitării).

Nici semnificația numelui Sfântului Apostol Petru nu a scăpat marilor scriitori. Noul Testament consemnează, în pasaje de o profundă încărcătură spirituală, momentul botezului christic căruia îi este supus Simon, umilul pescar, pentru a-i fi pregătită calea spre a deveni pescar de oameni:

Și venind Iisus în părțile Cezareii lui Filip, a întrebat pe ucenicii Săi, zicînd: Cine zic oamenii că sînt Eu, Fiul Omului? Iar ei au răspuns: Unii, Ioan Botezătorul, alții Ilie, alții Ieremia sau unul dintre prooroci. Și le-a zis: Dar voi cine ziceți că sînt? Răspunzînd Simon Petru a zis: Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu cel viu. Iar Iisus, răspunzînd, i-a zis: Fericit ești Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sînge ți-au descoperit ție aceasta, ci Tatăl Meu, cel din ceruri. Și eu îți zic ție, că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui. (Mat. 16:13-18)

În directă concordanță cu semnificația biblică, antroponimul literar *Petru* evocă de fiecare dată tăria și statornicia pietrei, indiferent dacă personajul la care ne raportăm este simplul țăran rebrenian Petre Petre sau un intelectual de talia lui Victor Petrini ori a lui Petru Anicet.

O utilizare ironică va cunoaște, în schimb, numele *Simion*. Semnificația care i se atribuie în literatura de specialitate (‘ascultare, dar al ascultării’, cf. DOC, *s.v.*) se cristalizează încă din Vechiul Testament, unde nașterea lui Simeon este percepută ca un semn al ascultării rugăciunii Liei de către Dumnezeu: „Apoi a zămislit Lia iarăși și a născut lui Iacov al doilea fiu, și a zis: – Auzit-a Domnul că nu sînt iubită și mi-a dat și pe acesta. Și i-a pus numele Simeon” (Fac. 29:33).

Semnificația originară este și în acest caz nuanțată prin intermediul Noului Testament (‘semn ceresc’, cf. DOC, *s.v.*), unde revelarea divinității în scena închinării în templu a Pruncului Sfânt îl dăruiește pe Simeon, cel care se îndoiește că o fecioară ar fi putut naște prunc⁶, cu smerenia necesară percepției miracolului divin:

Și iată era un om în Ierusalim, cu numele Simeon; și omul acesta era drept și temător de Dumnezeu, așteptînd mîngierea lui Israel, și Duhul Sfînt era asupra lui. Și lui i se vestise de către Duhul Sfînt că nu va vedea moartea pînă ce nu va vedea pe Hristosul Domnului. Și din îndemnul duhului a venit la templu; și cînd părinții au adus înăuntru pe Pruncul Iisus, ca să facă pentru El după obiceiul Legii, el L-a primit în

⁶ Conform tradiției, Dreptul și Cuviosul Simeon este unul dintre cei șaptezeci de traducători ai Vechiului Testament, traducere numită *Septuaginta*, scrisă între 250-130 î.Hr. Traducînd cartea *Isaia*, el ar fi înlocuit termenul *fecioară* (ce va naște prunc) cu *tânără*, gîndindu-se că trebuie să fie o greșeală, din moment ce o fecioară nu poate naște; îndoiala i-o alungă Duhul Sfînt prin intermediul unui înger dumnezeiesc, ce îi făgăduiește că nu va muri pînă ce nu îl va vedea pe Hristos (cf. DOC, *s.v.*).

brațele sale și a binecuvîntat pe Dumnezeu și a zis: Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău în pace; că ochii mei văzură mîntuirea Ta. (Luc. 2: 26-30)

Căutând acest antroponim în perimetrul textului literar, îl identificăm în *Enigma Otiliei* și în *Simion Iifinicul*, unde personajele ce-l poartă – Simion Tulea, respectiv bătrânul Simion – trăiesc în permanență o criză mistică, pretinzându-se părtași ai revelației divine (amintim doar faptul că eroul lui Călinescu ajunge să se creadă chiar Iisus Christos, iar cel al lui Cimpoșu, copiind în chip parodic comportamentul Sfântului Simion Stâlpnicul, face din lift loc de schivnicie).

Un alt nume biblic interesant și totodată hagianim este Marta. În Noul Testament numele este purtat de sora lui Lazăr și a Mariei și, grație felului în care comportamentul femeii este perceput de către Iisus, semnificația originară a acestuia (< *Martā* 'stăpână, doamnă', cf. DOC, *s.v.*) este completată cu alte nuanțe, sugerate, în textul biblic, de către Sfântul Evanghelist Luca: „Marto, Marto, te îngrijești și pentru multe te silești. Dar un lucru trebuie: căci Maria partea cea bună și-a ales, care nu se va lua de la ea” (Luc. 10:41-42).

Opusă surorii sale, care primește vorbele Mântuitorului ca pe o hrană spirituală și nu se mai îndepărtează de acesta, „Marta rămâne simbolul femeii care se îngrijește exagerat de treburile casei, neglijând partea spirituală” (DOC, *s.v.*). Semnificația acestui nume o va păstra, în romanul *Mara*, Slavici, unde Marta, nevasta lui Bocioacă, are realmente atitudinea unei stăpâne a casei, iar scriitorul desconspiră acest lucru prin glose intradiscursive care facilitează actul receptării: „În casa lui Bocioacă, femeia era stăpînă, așa se știa” (SLAV. 1985, p. 224); „— Dacă jupîneasa e stăpînul casei! [...] Cine se ia după muieri se miră și el unde se pomeneste” (SLAV. 1985, p. 265).

Nici *Ana* nu este un nume mai puțin semnificativ. În Sfintele Scripturi, trei sunt femeile care au înnobilit acest nume prin sfințenie și dăruire întru Domnul. În ordinea importanței lor, acestea sunt Sfânta Ana (care devine mamă a Fecioarei Maria abia la bătrânețe, după îndelungi perioade de post aspru și obstinată rugăciune), Sfânta Ana prorocița (prezentă în scena închinării în templul din Ierusalim a Pruncului Sfânt) și Sfânta Ana, mama Sfântului proroc Samuel, care apare în Vechiul Testament (1Reg. 1:2). Ca antroponim literar, *Ana* evocă, în general, simplitate și bună-cuviință, fiind purtat de femei comune (vezi cazul Anei din nuvela *Moara cu noroc*, al Anei Racliș din romanul *Dan*, al Anei din romanul *Ion*), însă ceea ce surprinde în chip și mai evident este intuiția scriitorilor de a gândi structura intimă a unor asemenea personaje, prin asumarea semnificației originare a numelui (< ebr. *hanan* 'milă', cf. DO, *s.v.*). În aceste condiții, emiterea ipotezei că eroinele mai sus amintite au un destin croit într-o asemenea măsură încât să provoace mila devine, desigur, superfluă.

În cele din urmă, un nume similar, în sensul expresivității și al conformității personajului cu prototipul biblic, va da titlu romanului lui Voiculescu, *Zabei orbul* (1970). Nume rar în onomastica românească, *Zabei* primește în romanul voiculescian valoare simbolică, întrucât, prin intermediul personajului său, scriitorul ilustrează în mod alegoric nu povestea tragică a unui infirm, ci traiectoria spre

mântuire a omului în genere. Sugestia paratextuală este mai mult decât grăitoare în acest sens. Titlul face o implicită trimitere spre două dintre evangheliile Noului Testament, cea după Luca (a vameșului Zaheu) și cea după Ioan (a vindecării orbului din naștere), încât personajul lui Voiculescu se întrupează metaforic din cei doi eroi biblici, făcând ca semnificația numelui său să transpară în tot ceea ce face el (< ebr. *Zakkai* 'curat, drept', cf. DOC, s.v.). Cu Zaheu împarte smerenia căutării căii spre mântuire, iar cu orbul, acea stare de grație necesară omului pentru a deveni sălaș al dumnezeirii și al arătării luminii lui Dumnezeu: „Nici el n-a păcătuit, nici părinții lui, ci ca să se arate în el lucrurile lui Dumnezeu. [...] Atît cît sînt în lume, Eu sînt lumina lumii” (Ioan 9:3-5).

4. Numele biblice necalendaristice

O ultimă categorie de antroponime reperabile în Sfintele Scripturi și care au pătruns ulterior în textul literar o reprezintă numele biblice necalendaristice. Deși în textul-sursă ele au ponderea cea mai însemnată, ocurențele lor în textul literar sunt mai puține. Aceasta se explică, probabil, tocmai prin faptul că, sub impulsul tradiției, în sistemul antroponimic românesc ele se întîlnesc mai rar. Romanul românesc evidențiază exemple relevante și în această direcție, după cum vom ilustra în continuare. În proximitatea numelui *Maria* ar trebui citat, de pildă, antroponimul *Mara*, considerat adesea a fi o trunchiere de la cel dintâi. În fapt, acesta este o creație lexicală identificabilă în Vechiul Testament, unde Noemina, soacra lui Rut, rămasă văduvă și fără copii, după ani de pribegie, cere să fie numită Mara, în conformitate cu amărăciunea pe care a primit-o de la Dumnezeu: „Iar ea zicea: «Nu mă mai numiți Noemina, ci numiți-mă Mara, pentru că amărăciune mi-a trimis Atotțitorul»” (Rut 1:20).

În romanul lui Slavici, căruia îi dă și titlul, numele *Mara* nu se îndepărtează de la semnificația biblică decât în măsura în care, față de prototipul biblic, Mara, preocupată din Radna, găsește bucurie și mângâiere în cei doi copii, pentru binele căroră capătă sens întregul său zburcium de femeie amărâtă: „A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei. [...] se mai ia și de cap, plînge și se plînge c-a rămas văduvă, apoi se uită împregiur, să-și vadă copiii și iar rîde” (SLAV. 1985, p. 5-7).

La Slavici, însă, *Mara* și *Marta* nu sunt singurele nume biblice. Și fiica Mariei, Persida, are un nume similar. Ca nume prezent în Noul Testament, în Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel („Îmbrățișați pe iubita Persida, care mult s-a ostenit în Domnul”, Rom. 6:12), numele *Persida* înobilează personajul lui Slavici cu aura femeii care se sacrifică, „ostenindu-se în Domnul” pentru a-și aduce bărbatul pe calea cea dreaptă. În acest sens, nu poate fi întâmplător faptul că doar grație Persidei Națl devine un adevărat creștin în calitatea sa de soț și de tată și nici faptul că cele două familii își uită dușmăniile de decenii și se unesc alături de pruncul născut de ea.

Însă cele mai interesante situații sunt reprezentate de numele simbolice, așa cum este cazul numelor celor dintâi oameni, *Adam* și *Eva*, în romanul omonim al lui

Rebreanu. În măsura în care cartea oferă o interpretare artistică a mitului androginului, cele două nume își asumă semnificația clar stabilită încă din cartea Facerii, aspect ce permite observația că personajele sunt simboluri; ele întruchipează cuplul primordial, ce se va reface simbolic prin fiecare din cuplurile de îndrăgostiți plăsmuite de scriitor: Adam – bărbatul (< ebr. *ādāmāb* ‘cel născut din pământ’, cf. DO, *s.v.*) și Eva – femeia, dăătoarea de viață: „Și a pus Adam femeii sale numele Eva, adică viață, pentru că ea era să fie mama tuturor celor vii” (Fac. 3:20).

Surprinzător este la Rebreanu și numele *Apostol*, deoarece, în sistemul onomastic românesc, acesta e folosit mai cu seamă ca patronim. Semnificația lui, menționată în lucrările de specialitate (‘trimisul, solul’, cf. DOR, *s.v.*), devine cu atât mai interesantă, cu cât în textul biblic cuvântul nu este nume propriu. Vom înțelege, în consecință, că Apostol Bologa nu este echivalentul ficțional al unui singur apostol⁷, ci urmaș al apostolilor Domnului – prin dragostea față de oameni și spiritul de sacrificiu care-l înobilează în final cu aura martirului.

O creație excentrică (cel puțin datorită eufoniei pe care o generează asocierea dintre nume și prenume) propune și Galaction prin antroponimul *Pavel Abel*, cu care-și individualizează personajul central din romanul *Roxana* (1930). Iar dacă numele Sfântului Apostol Pavel poate fi luat drept convențional, în măsura în care scriitorul îl atribuie unui preot, numele *Abel* are, fără îndoială, valoare metaforică. Cartea Facerii surprinde lapidar povestea tragică a lui Abel, ucis din invidie de către Cain, precum și statutul acestuia („Abel a fost păstor de oi, iar Cain lucrător de pământ” (Fac. 4:1-8), statut pe care – transfigurat în acela de păstor de oameni – îl va conferi și Galaction personajului său.

În ultimă instanță, romanul postmodern cochetează cu onomastica de sorginte biblică, într-o binecunoscută cheie ironică. Un asemenea rol dobândesc antroponimele la Radu Aldulescu, în romanul *Proorocii Ierusalimului* (2004), unde impresia de univers uman imund este copleșitoare. În măsura în care lumea creată este cea a proxeneților și a traficantilor de copii, a prostituției infantile și a pederastaților, a jafului și a crimei, titlul însuși trebuie primit ca o antifrază. Indiferent de natura lor (antroponime propriu-zise – *Marta, Magdalena, Rebeca, Pilat* – sau provenite din toponime sacre – *Ierusalim, Golgota*), numele de origine biblică etichetează ostentativ inși amorali, pentru care sacralitatea nu există și pentru care salvarea nu este resimțită ca o necesitate, promiscuitatea fiind singura realitate recognoscibilă. România postdecembristă devine astfel un topos al damnării și-al pierzaniei, o Sodomă sau o Gomoră modernă din care doar vag se aud ecourile sacre și sentențioase ale vocii smintitului țigan Nojiță:

Proorocii și preoții-s stricați! Chiar în Casa Mea le-am găsit răutatea – așa zice Domnul. De aceea calea lor va fi întunecoasă și alunecoasă. Vor fi prinși și vor cădea. Voi aduce nenorocirea peste ei. În proorocii Ierusalimului am văzut grozăvii

⁷ Într-un studiu cu privire la caracterul motivat al numelor proprii literare, Cristinel Munteanu emite ipoteza că Apostol Bologa se aseamănă mai ales cu Sfântul Apostol Pavel (vezi Munteanu 2008, p. 71-72).

mari. Sunt preacurvari, trăiesc în minciună, întăresc mâinile celor răi, așa că nici unul nu se va mai întoarce la răutatea lui. Toți înaintea mea sunt ca Sodoma, iar locuitorii Ierusalimului ca Gomora... De aceea vorbește Domnul despre prooroci: iată, îi voi hrăni cu pelin și le voi da să bea ape otrăvite. Căci prin proorocii Ierusalimului s-a răspândit nelegiuirea în toată țara. (ALD., p. 61)

5. Concluzii

Așadar, valorificând doar câteva exemple relevante pe care literatura română le pune cititorului la dispoziție, se poate constata că, în cele mai multe dintre situații, numele proprii literare de origine biblică au o netă valoare expresivă. Învățând opera cu semnificații de ordin simbolic, ele întregesc, în fapt, semantica textului și contribuie atât la transmiterea mesajului, cât și la conturarea viziunii autorului asupra lumii pe care o creează. Fiind semne motivate cultural, ele conferă în același timp cititorului un rol activ în actul decodificării.

Bibliografie

A. Izvoare și lucrări de referință

- ALD. = Radu Aldulescu, *Proorocii Ierusalimului*, București, Editura Corint, 2006.
- ALECS. = Vasile Alecsandri, *Dridri*, text cules și stabilit de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, în *id.*, *Proză*, București, Editura Cartea Românească, 1983.
- ARGH. = Tudor Argezei, *Cimitirul Buna-Vestire*, prefață de Eugen Simion, București, Editura Art, 2011.
- B 1968 = *Biblia sau Sfânta Scriptură*, București, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1968.
- BLECH. = Max Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată. Vișuina luminată. Corp transparent. Corespondență*, ediție îngrijită, tabel cronologic și prefață de Constantin M. Popa și Nicolae Țone, Prefață de Radu G. Țeposu, Craiova, Editura Aius/ București, Editura Vinea, 1999.
- BOLINT. = Dimitrie Bolintineanu, *Manoil. Elena*, București, Editura Minerva, 1988.
- CĂLIN. = George Călinescu, *Enigma Otiliei*, București, Editura Herra, 2003.
- CIMP. = Petru Cimpoșu, *Simion liftnicul*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- DO = Cristian Ionescu, *Dicționar de onomastică*, Editura Elion, 2008.
- DOC = Aurelia Bălan Mihailovici, *Dicționar onomastic creștin*, București, Editura Sophia, 2009.
- DOR = N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.
- EL. 2013 = Mircea Eliade, *Domnișoara Christina*, prefață de Paul Cernat, Curtea de Argeș, Editura Tana, 2013.
- EL. 1992 = Mircea Eliade, *Huliganii*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Rum-Irina, 1992.
- EMIN. = Mihai Eminescu, *Proză literară*, București, Editura Minerva, 1989.
- FILIM. = Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi și noi*, București, Editura Art, 2007.
- GALACT. = Gala Galaction, *Roxana. Papucii lui Mahmud. Doctorul Taifun*, postfață de Adrian Anghelescu, București, Editura Minerva, 1983.
- PREDA = Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*, București, Editura Cartex Serv, 2006.

- REBR. 1970 = Liviu Rebreanu, *Adam și Eva*, București, Editura Eminescu, 1970.
REBR. 1983 = Liviu Rebreanu, *Ion*, București, Editura Cartea Românească, 1983.
REBR. 1984 = Liviu Rebreanu, *Răscoala*, București, Editura Minerva, 1984.
REBR. 1989 = Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*, București, Editura Albatros, 1989.
SADOV. = Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur*, prefață de Pompiliu Macrea, București, Editura Minerva, 1981.
SLAV. 1985 = Ioan Slavici, *Mara*, București, Editura Minerva, 1985.
SLAV. 1981 = Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, București, Editura Ion Creangă, 1981.
VLAH. = Alexandru Vlahuță, *Dan*, ediție îngrijită, note și prefață de Valeriu Râpeanu, București, Editura Vivaldi, 1993.
VOIC. = V. Voiculescu, *Zabei orbul*, prefață și tabel cronologic de Roxana Sorescu, București, Editura Cartex 2000, 2004.

B. Literatură secundară

- Gînsac, Ana-Maria, *Teonimie românească: concept, metodă, probleme*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.
Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Iași, Editura Polirom, 1999.
Munteanu, Cristinel, *Problema numelor proprii din literatură în lumina unor idei ale lingvisticii coșeriene*, „Limba Română”, XXII, 2012, 1-2, p. 37-46.
Pârvulescu, Ioana, *Alfabetul doamnelor*, București, Editura Crater, 1999.